

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

Zafar Pardayev¹

Zulayho Nazarova²

^{1,2}Samarqand viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi o'qituvchilari

O'QITUVCHIGA QO'YILADIGAN TALABLAR (O'QITUVCHI KASBIY STANDARTI

Annotatsiya. Yoshlarni o'qitish va tarbiyalash kabi murakkab masalalarni muvaffaqiyatli hal qilish ko'p jihatdan o'qituvchining g'oyaviy e'tiqodi, kasbiy mahorati, bilimdonligi, madaniyati, insonparvarligi, rahbarlik qobiliyati kabi qator fazilatlariga bog'liq. Zamonaviy pedagog o'quvchiga ta'sir etish, uning istaklarini, e'tiqodini, qiziqishi, qobiliyati, layoqati va shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olishi va ularni doimo shakllantira bilishi kerak.

Kalit so'zlar: ilg'or g'oya, kasbiy mahorat, tarbiyachi jamoasi

Mamlakatimiz kelajagi porloq, iqtisodiy-siyosiy salohiyati, ilmiy-texnik taraqqiyoti barqaror, jahon hamjamiyatida o'zining mustahkam o'rniga ega bo'lishi uchun, unga hozirdanoq tamal toshi (poydevor) qurib borish lozim. Ana shunday buyuk maqsadnini ijobiy hal qilish va amalga oshirishda o'qituvchilar, ya'ni ziyolilar qatlami zimmasiga ulkan vazifalar, qator mas'uliyatlar yuklatiladi. Zero, o'qituvchilar va tarbiyachilar jamoasi kelajakda el-yurt, mamlakat ravnaqi yo'lida faoliyat olib boruvchi mutaxassislarni yetishtirib beruvchi muhim kadrlar sanaladi. Shu bois ham bunday mas'uliyatli ishga

o'qituvchilar doimo shaxsiy mas'uliyat his etib, o'zlarining kasbiy malaka va mahoratlarini oshirib borishlari lozim. Chunki, vaqtning o'tishi muhit, vaziyat, sharoit va nihoyat, insoniyatning o'zgarishiga sabab bo'ladi. Bundan kelib chiqadiki, o'quvchilarning ham qiziqish va ehtiyojlari o'zgaradi. Natijada o'qituvchining ta'lim berish metodikasi, tamoyili, mahorat va malakalari ham o'zgarishi, aslida, oshishi talab etiladi.

Jumladan, fan-texnikaning jadal rivoji, bu sohada erishilayotgan yutuqlarning benihoyat ko'pligi, axborot ko'lamining kengayib borayotganligi pedagog kadrlarning malakaviy darajasiga nisbatan yuqori talablarni qo'ymoqda. Ushbu talablardan kelib chiqqan holda o'qituvchilar mutaxassislik asoslarini puxta o'zlashtirgan, yangiliklarni o'z vaqtida anglay oladigan, ayni vaqtda axborotlarning qaysi biridan ko'proq foydalanish zarur ekanligini his qiladigan bo'lishlari zarur. Bundan tashqari, zamon va insonlarning talablaridan kelib chiqib, o'qituvchi ham o'z fazilatlariga ishlov, jilo berib borishi lozim.

Yangilanayotgan ijtimoiy munosabatlar ta'lim mazmuniga ilg'or g'oyalarni singdirishni taqozo etmoqda. Zero, pedagogik tizim barcha davrlarda ham jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi omillardan biri bo'lib kelgan. Bu vaziyatni anglash hozirgi zamon o'qituvchisining kasbiy mahoratini uzluksiz takomillashtirib borishni talab etadi. O'qituvchi zamon bilan hamnafas bo'lishi, ta'limning sifat va samaradorligini ta'minlashi, fan-texnikaning eng so'nggi yutuqlari orqali mashg'ulotlarni tashkil etishi, fundamental bilimlardan o'z o'rnida foydalana olishi uchun o'z ustida uzluksiz mustaqil ishlashi, bilimi va mahorati oshirib borishi kerak. Maqsad - jahon ta'limi standartlariga to'la javob bera oladigan, mustaqil fikrlash hamda ijodkorlik layoqatiga ega barkamol shaxs va malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat ekan, bunda o'qituvchining o'zni beqiyos ekanligini anglab yetishi lozim.

Yoshlarni o'qitish va tarbiyalash kabi murakkab masalalarni muvaffaqiyatli hal qilish ko'p jihatdan o'qituvchining g'oyaviy e'tiqodi, kasbiy mahorati, bilimdonligi, madaniyati, insonparvarligi, rahbarlik qobiliyati kabi qator fazilatlariga bog'liq. Zamonaviy pedagog o'quvchiga ta'sir etish, uning istaklarini, e'tiqodini, qiziqishi, qobiliyati, layoqati va shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olishi va ularni doimo shakllantira bilishi kerak.

O'qituvchi deyarli har kuni o'quvchilar bilan uchrashadi, savol javob qiladi, ularning yaxshi ishlarini ma'qullaydi, bilimini baholaydi, nojoyi hatti-harakatlari uchun tanbeh beradi. Albatta, o'qituvchining fikri, mulohazalarida nisbiylik, subyektivlik alomatlari mavjud. U hammaga aynan birdek juda to'g'ri munosabatda bo'la olmasligi mumkin. Lekin u hamma o'quvchilarga nisbatan xolis niyatli yaxshilik qilishga intiluvchi, adolatli kishi ekanligiga barchani ishonchi komil bo'lmog'i darkor. Sinfda o'qituvchi yaxshi ko'radigan, yomon ko'radigan, o'quvchilar bor degan ta'surot tug'ilmasligi kerak.

Uyg'onish davrining bir qator mutafakkirlari ta'lim-tarbiyada o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari, muhit, sharoitni hisobga olish muhim deb sanab, uni muvaffaqiyat

garovi, ta'lim-tarbiyada samaradorlikka erishish, maqsadga yetishning muhim omillari deb bilishgan. Jumladan, Beruniy o'qitish vositasi va usullari haqida fikr yuritar ekan, "Bizning maqsadimiz o'quvchini toliqtirib qo'ymaslikdir, hadeb bir narsani o'qiyverish zerikarli bo'ladi va toqatni toq qiladi. Agar o'quvchi bir masaladan boshqa bir masalaga o'tib tursa, u xuddi turli-tuman bog'-rog'larda sayr qilgandek bo'ladi, bir bog'dan o'tar-o'tmas, boshqa bog' boshlanadi. Kishi ularning hammasini ko'rgisi va tomosha qilgisi keladi. Har bir yangi narsa kishiga rohat bag'ishlaydi", - deydi.

Sharqda "Shayxur rays" ("Olimlar raisi") unvoni bilan mashhur bo'lgan al-Husayn ibn Abdulloh ibn al-Hasan ibn Ali ibn Sinoning "Tadbir ulmanozil" asarida bayon etilgan o'qitish usullari hozirgi davr talim tamoyillariga mos kelishi ham nazariy, ham amaliy jihatdan qimmatlidir: "Bola baquvvat bo'lib, so'zlashuv nutqini yaxshi tushuna boshlangandan so'ng u savod o'rganishga qobil bo'ladi, shundan so'ng savodga o'rgata borish mumkin. Avvalambor, axloqiy va aqliy tarbiya usullarini yaxshi egallagan irodali, dono, g'amxo'r va dinga ishongan o'qituvchi va tarbiyachi tanlash kerak bo'ladi. U sog'lom, tozalikni sevuvchi, sofdil va odamlarga yaxshi munosabatda bo'la oladigan tarbiyachi bo'lishi kerak".

Ibn Sino o'quvchiga bilim berishda o'qituvchining pedagogik mahorati va mas'uliyatli burchi masalasiga alohida to'xtalib, o'qituvchi bolalarga bilim berishga kirishishdan avval, ularning xulq-atvorini o'rganishi va bilimlarini tekshirib ko'rishi, qiziqishini, nimaga qodir ekanligini aniqlashi, so'ngra unga hunar yoki ilm turini egallashni tavsiya etishi kerakligi haqida fikr yuritar ekan, o'qituvchiga shunday yo'l-yo'riqlar beradi:

- bolalar bilan muomalada bosiq jiddiy bo'lishi, berilayotgan bilimning o'quvchilar qanday o'zlashtirib olayotganiga e'tibor berishi;
- ta'limda turli o'qitish usullari va shakllaridan foydalanishi;
- o'quvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini bilishi;
- fanga qiziqitira olishi;
- berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olishi;
- bilimlarni o'quvchilarga tushunarli, uning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda berishi;
- har bir so'zning bolalar hissiyotini uyg'otish darajasida bo'lishiga erishishi zarur".

Xulosa o'rnida, o'qituvchida o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi yuqori darajada shakllangan bo'lishi lozim.